

MUAŞŞERDEN UZUN MUSAMMATLAR VE BİLİNMEYEN NAZIM ŞEKİLLERİNDEN YİRMİLİK

Cemâl KURNAZ-Halil ÇELTİK*

ÖZET

Klasik Türk şiirinde vezin, kafiye ve nazım birimi şiirin vazgeçilmez öğelerindendir. Kafiye düzeni, şiirin nazım şeklini belirler. İlk birimi matla olan tek kafiyeli bentlerle yazılan şiirler, nazım şekli olarak, bentteki mısra sayısına göre, müsellesten muaşşere (üçlünden onluya) kadar isimlendirilir; daha uzunlarına, yanlış olarak terci-bent denir. Oysa 12, 15, 18 mısralı bentlerle yazılan ve ilk bendi matla gibi musarrâ olan tek kafiyeli şiirler terci-bent değildir; bunlara da bentteki mısra sayısına göre 12'li, 15'li, 18'li gibi isimler verilmesi gerekir.

Burada ele alınan, Senâyî ve Halil Nihat Boztepe'nin "*mütekerrir 20'lik*", Nigârî'nin "*müzdeviç 20'lik*" ve Selâmî'nin "*mütekerrir 22'lik*" şiirleri, bentteki mısra sayısına göre adlandırılması gereken musammatların -şimdilik tespit edilebilen- en uzun örnekleridir.

Anahtar Kelimeler: Nazım şekli, musammat, yirmilik, terci-bent.

*Prof. Dr., Dr., Gazi Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyeleri
(cemal.kurnaz@gmail.com, halilceltik@yahoo.com)

**MUSAMMAT WHICH IS LONG FROM TEN LINED
POEM AND TWENTY LINED POEM WHICH IS NOT
KNOWN AS VERSE FORM**

ABSTRACT

Meter, rhyme and unit verse in Classical Turkish poem are necessary elements for poem. The order of rhyme determines the unit verse. The poems written by bent (at least three lined) with stable rhyme and matla (all lines rhymed) as the first part are named from müselles (three lined) to muaşşer (ten lined) as verse form according to the number of lines in bent. The long form of this named as terci-bent incorrectly. But, the poems written with bent as 12, 15, 18, 20 lines as stable rhyme and their first line is matla aren't terci-bent. They should be named as 12 lined, 15 lined, 18 lined, 20 lined according to the number of their lines.

In this paper, "repeated (mütekerrir) 20 lined" poems of Senâyi and Halil Nihat Boztepe, "same rhymed (müzdevic) 20 lined" poem of Nigârî and "repeated (mütekerrir) 20 lined" poem of Selâmî was studied. This poems are the most lined samples of musammats (it is only one for now) and must be named according to its line.

Key Words: Verse form, musammat, 20 lined, terci-bent.

Giriş

Varlıklar sayı bakımından tek, çift ve çok olmak üzere üç grupta ele alınabilir. Bu sayı bakımından sınıflandırma nazma uyarlanırsa, nazım birimleri de tek mısra, çift mısra ve çok mısra olmak üzere üç gruptan meydana gelir.

Divan şiiri için vezin ve kafiye, nazımın vazgeçilmez iki unsurudur. Şiir de buna göre, manzum ve mukaffa söz olarak tanımlanır. Vezin ve kafiye ise en az iki mısra arasındaki uyumla ortaya çıkar. Bu sebeple tek mısradan hareketle doğru şekilde vezin ve kafiye tespit edilemez. Bu esas çerçevesinde, divan şiiri nazım birimleri en az iki mısradan başlar.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Yukarıdaki sayma sistemine bağlı olarak, tek dizelik nazım birimine mısra, iki dizelik nazım birimine beyit ve çok dizelik nazım birimine de bent denir. Aslında her birim, bir önceki birimin genişlemesinden ibarettir.

Mısraları birbiriyle kafiyeli beytin adı "*matla (aa)*", kafiyesiz beytin "*müfret (xa)*"tır. Matla terimi, "*matla beyti*" şeklinde kullanılır ve genellikle gazel, kaside gibi şiirlerin ilk beytidir. Bent de esasında beyitteki mısra sayısının genişlemesiyle oluştuğundan, bütün mısraları kafiyeli bentlere "*matla bendi*", kafiyesiz bentlere de "*müfret bent*" denilebilir. Burada matla tabiriyle, beyit veya bentteki mısraların hepsinin birbiriyle kafiyeli olması kastedilmiştir (Kurnaz-Çeltik 2005:510-511).

Özet olarak verilen bu nazım birimlerinin, belirli kafiye düzenleriyle kendilerini en az birer defa tekrar etmeleri (en az iki nazım birimi) ile nazım şekilleri ortaya çıkar. Vezin ve kafiye en az iki mısra da tespit edilebildiği gibi, nazım şekli de en az iki nazım birimi üzerinde tespit edilebilir. Nazım şeklinin oluşumu en az iki nazım biriminin varlığına bağlıdır. Ancak bir nazım şeklinin en fazla kaç nazım biriminden oluşacağının kesin bir sınırı yoktur. En az iki birimden oluşan nazım biçimi, daha uzun örnekleri olmakla birlikte, gazel, murabba, muhammes gibi şiirlerde genellikle 5-10 birimden meydana gelir. Bu sebeple, gazel 5-15, kaside 9-33 beyittir şeklinde bir sınır koymak doğru değildir (İlaydın 1964: 104-106; Tahiri'l-Mevlevî 1973: 84; Çavuşoğlu 1986: 20; Dilçin 1986: 88; İpekten 1994: 7, 28; Aydemir 2002: 133-168).

Nazım Şekillerinin Kafiye Düzenleri

Kasidesi, musammatları bulunmayan divanlar olabilir; ama gazelsiz divan olmaz. Gazel, divan şiirinin en temel nazım şeklidir. Zaten kaside ile terbi, tahmis gibi sonradan murabba ve muhammese dönüştürülen musammatlar da genellikle gazele göre tanımlanır. Meselâ kaside için "*gazel kafiyesinde*" veya terbi, tahmis vs. için "*bir gazelin beyitlerine ikişer mısra eklenerek murabba yapmaya terbi, üçer mısra ekleyerek muhammes yapmaya tahmis...*" biçimindeki ifadeler bunun örnekleridir.

Manzumenin nazım birimlerinin sonunda bir kafiye birliği varsa "*tek kafiyeli*"; kafiye birliği yoksa "*çok kafiyeli*" nazım şekilleri ortaya çıkar.

"Gazel", ilk beyti matla olan "aa xa xa xa xa xa" düzeninde tek kafiyeli bir nazım şeklidir. Gazelin ilk beyti kendi içinde kafiyeli

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

değilse, nazım şekli "*kıta*" olur. Tek kafiye bu iki şeklin yegâne farkı, ilk birimin kafiye (matla beyit) olup olmamasıdır. Bu iki şiirdeki beyit sayısının en az iki birim olması yeterlidir; ama birim sayısının artması, şeklin genel karakteristik özelliğini ve adını değiştirmez. İlk beyti kendi içinde kafiye olan şiirler gazel, kafiyesiz olanlar kıta olarak adlandırılırlar (Kurnaz-Çeltik 2005: 524-29).

	Kafiye Düzeni	
Şekil	Matla	Diğer birimler
Gazel	aa	ba ca da ea fa
Kıta	--	ba ca da ea fa

Gazel nazım şekli, divan şiirinin en karakteristik şekli olduğu gibi, diğer nazım şekillerinin de temelidir. Gazelin nazım birimi iki mısralık beyittir. Bu tablodaki nazım birimlerinin hacmi, üç, dört, beş mısra şeklinde genişleyerek bentleri meydana getirir. Bentler, beyitteki mısra sayısının belirli oranlarda genişlemesiyle oluşur. Kısaca musammat denilen bentli nazım şekillerinden tek kafiye olanlar, gazel-kıta ilişkisindeki benzer şekilde, ilk birimin kafiye veya kafiyesiz olmasına göre, ikiye ayrılabilir.

İlk birimi kendi içinde kafiye olan tek kafiye şiirler, bentlerdeki mısra sayılarına göre murabba, muhammes, müseddes gibi isimler alır. İlk birimi kafiye olmayanlar ise terci-benttir. Bunların hepsine kısaca musammat da denir (Kurnaz-Çeltik 2005).

Musammatların bent sonlarındaki vasıta denilen ve tek kafiye oluşturarak kısımlar, tek veya çift mısra (beyit) olabilir. Buna göre tek kafiye bentlerle yazılan iki tip musammat şekli görülebilir:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

	1. Tip Tek Kafiye Düzeni		
Şekil Adı	Matla/musarra birim = ma	Vasıtası tek mısralı en az bir birim = $t (m-1ba)$	
Müselles	aaa	bba	cca
Murabba	aaaa	bbba	ccca
Muhammes	aaaaa	bbbba	cccca
Muaşşer	aaaaaaaaa	bbbbbbba	ccccccca
Terci-bent	--	bbba	ccca
Terci-bent	--	bbbba	cccca
Terci-bent	--	bbbbba	ccccca

	2. Tip Tek Kafiye Düzeni		
Şekil Adı	Matla/musarra birim = ma	Vasıtası çift mısralı en az bir birim = $t (m-2ba)$	
Muhammes	aaaaa	bbbaa	cccaa
Müseddes	aaaaaa	bbbbaa	ccccaa
Muaşşer	aaaaaaaaa	bbbbbbbaa	cccccccaa
Terci-bent	--	bbbaa	cccaa
Terci-bent	--	bbbbaa	ccccaa
Terci-bent	--	bbbbbaa	cccccccaa

Tablolarda verilen kafiye düzenlerini, ilk birimi kendi içinde kafiyeli şekiller için,

m: Mısra sayısı

t: Matladan sonraki birim sayısı

a: Değişmeyen tek kafiye

x: b, c, d, e... şeklinde her birimde tek kafiyeden önce yer alan mısraları gösterecek biçimde şu formüllerle gösterebiliriz:

Nazım birimleri mısra ile bağlananlar: $ma + t (m-1xa)$

Nazım birimleri beyitle bağlananlar: $ma + t (m-2x2a)$

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

İlk bendi kendi içinde kafiyele olmayan tek kafiyele şekillerin, vasıtası tek mısra olanlarını $mx a + t (mx a)$, vasıtası çift mısra olanlarını da $mx 2a + t (mx 2a)$ şeklindeki formülle gösterebiliriz.

Musammat Şekiller

Musammatlar, nazım şekliinden bahseden kaynaklarda, genellikle murabba (dörtlü) başlatılıp muaşşere (onlu) kadar sıralanır. Bazen teorik olarak müselle (üçlü) şeklinin de bulunabileceği belirtilir. Onar mısradan oluşan muaşşerden sonra ise, terki-bent ile terci-bent şekillerine yer verilir. Nazım şekilleri bu şekilde sıralanınca, mısra sayısı onun üzerine çıkan; ama terci-bent veya terki-bent olmayan şekiller de vasıta mısralarının aynen tekrar edip etmemesine göre, terci-bent ve terki-bent başlığı altında ele alınır (Mesela bkz.: Dilçin 1992: 228, 230, 250; İpekten 1994: 109; Alıcı 2006: 138, 142; Saraç 2007: 157).

Tablolar ve nazım şekli formüllerinden de anlaşılacağı üzere, ilk birimi kendi içinde kafiyele olan beyitli şekiller gazel ana biçimi ile (kaside, rubai/ dü-beyti, tuyug); kafiyesiz olanlar ise kıta biçimi ile irtibatlıdır (Geniş bilgi için bkz: Kurnaz-Çeltik 2005). İlk bendi kendi içinde kafiyele olan bentli şekiller bentteki mısra sayısına göre (murabba/ dörtlü, muhammes/ beşli, muaşşer/ onlu gibi) isimler alır; ilk bendi kafiyesiz olanlar da terci-bent olur.

Muaşşerden Uzun Musammatlar

Terci-bent ile diğer tek kafiyele musammatlar arasındaki fark, gazel-kıta benzerliğindeki gibi, ilk bendin matla olup olmamasından ibarettir. Eğer terci-bentin nazım birimi bent ise, ki öyledir; bent üç mısradan başlar. Buna göre, terci-bentlerin ille de on mısradan daha uzun bentlerle yazılması gerekmez. Terci-bent en az üç mısradan başlar; ancak en fazla kaç mısra olacağına dair bir sınır çizilemez; şaire, konuya, kafiyele bağı olarak bentteki mısra sayıları artıp azalabilir.

Nazım şeklinin uzunluğu en az iki birimden başlar; ancak en fazla kaç birim olacağı ve nazım birimlerinin kaç mısradan oluşacağına dair kesin bir sınır yoktur. Bugüne kadar muaşşerden daha uzun nazım şekilleri terci-bent adı altında toplandığı hâlde, ilk defa Halil Erdoğan Cengiz tarafından bunların terci-bent olmadığına dikkat çekilmiştir (1986: 395). Tarafımızdan da bentteki mısra sayısının ondan da uzun olabileceği belirtilmiş ve bunlara on birli, on ikili gibi isimler verilmesi gerektiğine işaret edilmiştir (Kurnaz-Çeltik 2005:

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

513-517). Klasik edebiyat bilgisinde bu isimlendirme müsellesten başlayıp muaşşere kadar getirilmiş; daha uzun mısralı bentlerden oluşan şiirlere terci-bent denilmiştir.

Yukarıdaki tablolar ve onların özeti olan biçim formüllerinde de açıkça görüldüğü gibi, mısra sayısı ondan fazla olan her şiir, terci-bent değildir. Bunların yapısı da murabba, muhammes gibi şekillere benzer; tek fark mısra sayısıdır. İlk bendi matla olup kafiye düzeni muhammes, muaşşer gibi şekillere benzeyen bu tek kafiye musammatlar, bentteki mısra sayısına göre isimlendirilmelidir. Bu şekil adları Arapça kurallara göre muaşşere kadar türetilmiştir. Muaşşerden uzun şiirler, bentlerdeki mısra sayıları dikkate alınarak, Türkçe 11'li, 12'li, 13'lü, 14'lü şeklinde adlandırılabilir. Bu tarz şiirlerin de vasıta mısraları, diğer musammatlardaki gibi tek veya çift mısralı; müzdeviç veya mütekerrir kafiye olabilir.

Bu şekiller, bentlerdeki mısra sayılarına göre, şöyle tanımlanabilir:

11'li (12'li, 13'lü, 14'lü..., 20'li), ilk bendi kendi içinde, diğer bentlerin son mısra(lar)ı daima ilk bentle kafiye, aynı vezinde 11'er (12'şer, 13'er, 14'er..., 20'şer) mısralık en az iki bentten oluşan tek kafiye nazım şeklidir.

Bu şekilleri şöyle tanımlamak da mümkündür:

İlk bendi kendi içinde, diğer bentlerin son mısra(lar)ı daima ilk bentle kafiye, aynı vezinde 11'er (12'şer, 13'er, 14'er..., 20'şer) mısralık en az iki bentten oluşan tek kafiye nazım şekline 11'li (12'li, 13'lü, 14'lü..., 20'li) denir.

Müseddes, muaşşer gibi şiirlerle aynı kafiye örgüsüne sahip ve muaşşerden daha uzun şiirlerin örnekleri, tarafımızdan tespit edilmiş ve basılmak üzere olan nazım şekilleriyle ilgili kitabımıza konulmuştur. Bu muaşşerden daha uzun musammatlardan bir tanesi, Fuzûlî'nin divanında terci-bent başlığıyla yer alan (Fuzûlî 1990: 281-284) ve nazım şeklinden bahseden kaynaklarda (İpekten 1994: 109) da terci-bent diye gösterilen bir mütekerrir 12'liktir. Şiirin uzunluğu ve nazım şeklini belirlemede iki birimin yeterli olması sebebiyle, bu şiirin sadece ilk ve son bendi aşağıya alınmıştır:

Ben kimem bir bî-kes ü bî-çâre vü bî-hânumân
 Tâliüm âşüfte ikbâlüm nigûn bahtum *yaman*
 Nemli eşkümden zemîn memlû ünümden *âsumân*
 Âh u nâlem nâvek ü peyveste ham kaddüm *kemân*
 Tîr-i âhum bî-hatâ te'sîr-i nâlem bî-gümân
 Muttasıl gam-hâne-i sînemde yüz gam *mihmân*
 Kanda bir gam itse benden istesünler ben *zamân*
 Yok bana kayd-ı belâ vü dâm-ı mihnetden *emân*
 Çıkdı cân gönlümde endûh u gam ü mihnet *hemân*
 Ey benüm cânum sen ü gönlüm senünle *şâdmân*
Sensiz olman ayru mihnetden belâdan bir zamân
El-amân hicrân belâ vü mihnetinden el-amân

...

Fakr aşk içre Fuzûlî izz ü câhumdur benüm
 Şîve-i mihr ü muhabbet resm ü râhumdur benüm
 Derdümi sâbit kılan uşşâka âhumdur benüm
 Âh bu da'vî bir âdil güvâhumdur benüm
 Gerçi gam maksûdı katl-i bî-günâhumdur benüm
 Gam değül çün künc-i mey-hâne penâhumdur benüm
 Dergeh-i pîr-i mugan ümmîdgâhumdur benüm
 Ben anun bir çâkeri ol pâdişâhumdur benüm
 Ey ki her cürm olsa lutfun özhâhumdur benüm
 Ayıran senden beni baht-ı siyâhumdur benüm
Sensüz olman ayru mihnetden belâdan bir zamân
El-amân hicrân belâ vü mihnetinden el-amân

Bir Nazım Şekli Olarak Yirmili ve Yirmi İkili

Nazım şeklinin adı bentteki mısra sayısı ile irtibatlı olan en uzun şiir örnekleri, bugünkü bilgilerimize göre, Senâyî, Seyyid Nigârî, Selâmî ve Halil Nihat Boztepe'ye aittir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Nasıl ki bir nazım şeklinin en fazla kaç nazım biriminden oluşacağını bir sınırı yoksa; bir nazım biriminin de en fazla kaç mısradan oluşacağını kesin bir sınırı yoktur.

Senâyî'nin yirmişer mısradan oluşan beş bentlik şiiri, Ali Emirî tarafından Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası'nda (Erdoğan Çeltik 2007) "*Terci-bend-i Senâyî-i Kadîm*" (Ali Emirî 1336: 848-851) başlığıyla, Vasfa Mahir Kocatürk tarafından ise başlıksız olarak (1963: 156-159) yayımlanmıştır.

Ali Emirî, dipnotta, şiirin Kanunî devri şairlerinden Senâyî-i Kadîm'e ait olduğunu belirtir. Ahmed Bâdî ise Riyâz-ı Belde-i Edirne'de bu şiiri, 1199/1785'de vefat eden Edirneli şeyh Ali Senâyî adına kaydeder (C. 2, s. 452). Edirneli Ali Senâyî'nin divanında yer almayan şiir, divan üzerinde hazırlanan iki yüksek lisans tezine (Öte 2000: 82-85; Sezgin 2001: 157-161) ilâve edilmiştir. Şiir, Cevdet Kâzım tarafından Edirne'den Osman Ergin'e gönderilen altı sayfalık bir metinde de yer alır (Bkz: *Terci-i Bent ve Nazîreler*, Taksim Atatürk Kitaplığı, 1761). Orijinalini göremediğimiz bu metnin sonunda, Azmî adında bir şair ile metnini aşağıda verdiğimiz Selâmî'nin de bir naziresi vardır.

Görüldüğü gibi, söz konusu şiirin hangi Senâyî'ye ait olduğu kesin değildir. Metinler üzerinde, bir kısmı okuma hatalarından, bir kısmı da nüsha farklarından kaynaklanan değişiklikler bulunmaktadır. Meselâ vasıta beytindeki Taberistanlı Cerir anlamındaki Cerîr-i Taberî yerine Darîr ü Taberî veya Harîrî Taberî yazılması bunlardan birisidir. Özellikle son bentteki mısraların sırasında değişiklikler görülmektedir. Buradaki asıl amacımız muaşşerden uzun, ama terci-bent olmayan şiirlere örnek vermektir. Bu sebeple, burada şiirin çok önemli görmediğimiz nüsha farkları üzerinde durmadan, Ali Emirî'nin eski harflerle yayımladığı metni, aşağıya almayı uygun gördük.

Beş bentlik şiirin her bendi yirmi mısradan oluşmuştur. İlk bentteki bütün mısralar birbiriyle kafiyeleşmiştir. İlk bendin son iki mısraı diğer bentlerin sonunda aynen tekrarlanmıştır. Diğer bentlerin ilk on sekiz mısraı ise her bentte kendi içinde kafiyeleşmiştir. Bu şiir aynı kafiye düzeniyle onar mısradan ibaret olsaydı, "*mütekerrir muaşşer/mütekerrir onlu*" adını alacaktı. Burada bentler aynı kafiye örgüsüyle 20'şer mısradan oluştuğuna göre, söz konusu şiirin nazım şekli "*mütekerrir yirmili*" olmalıdır.

Şiirin kafiye örgüsü "(m=20): ma + t (m-2b2A) veya 20a + 4(18b2A)" biçimindedir. Bu da yukarıdaki tablolarda kafiye düzenleri gösterilen murabba, muhammes müseddes gibi şekillerin genel kafiye örgüleriyle örtüşmektedir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Terci-bend-i Senâyî-i Kadîm

Âh kim derd-i derûnum yine buldı zararı
 Yine eflâki siyâh eyledi âhum şereri
 Levh-i dilde komadı yaşım eğerçi eseri
 Âh-ı serd-i seher ile yine buldum güzeri
 Aradum yel gibi yeldüm bulamadum bir eri
 Diye ey bâd-ı sabâ soluma aldum haberi
 Hâs u âm şeyh idinmiş bir alay hîre-seri
 Sana düldül diyü vallâhi satar leng harı
 Ne hakikat bilür ebter ne gök anlar ne yeri
 Bağlamaz terkisine kâl ile nev'-i beşeri
 Her yana gâh Sikender gibi kıldum seferi
 Geh Süleymân gibi saldum yedi iklîme çeri
 Açdı şehbâz-ı dilüm her yanaya bâl ü peri
 Eyledüm seyr nice mu'teberât u siyeri
 Okudum kavl-i Ebû Bekr ile İbn-i Ömer'i
 Kimi Abbâs'ı delîl itdi kim'İbn-i Hacer'i
 Görmedüm gülşen-i akvâlde hiçbir şeceri
 Ki bite şâhınun üstinde murâdum semeri
 Yazmamış Kâdi vü Keşşâf u Cerîr-i Taberî
 Haberüm yok güzelüm kimden alayım haberi

Seni âlem sanemâ arş-ı muallâda arar
 Kimi esmâda kimi genc-i müsemmâda arar
 Kimi A'râf ü kimi cennet-i me'vâda arar
 Kimi havrâda kimi Âdem ü Havvâ'da arar
 Kimi yerde kimi gökde kimi deryâda arar
 Kimi dağda kimi bağda kimi sahrâda arar
 Kimisi sîm ü zer ü gevher-i yektâda arar
 Kimi hurşîd-i cihân-tâb-ı mücellâda arar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Beyt-i Makdis'de kimi Ka'be-i ulyâda arar
 Kimisi deyre girüp Lât ile Uzzâ'da arar
 Kimi Ya'kûb-sıfat Yûsuf-ı zîbâda arar
 Kimisi Yûsuf olup rûy-ı Züleyhâ'da arar
 Kimi Mecnûn'un olur sûret-i Leylâ'da arar
 Kimi Vâmık gibi ruhsâre-i Azrâ'da arar
 Kimisi bâğa girüp serv-i dil-ârâda arar
 Gül ü sünbülde kimi bülbül-i şeydâda arar
 Kimi levhe yazılan lafz ile ma'nâda arar
 Kimi tecnîs ile eş'âr u muammâda arar
Yazmamış Kâdi vü Keşşâf u Cerîr-i Taberî
Haberüm yok güzelüm kimden alayım haberi

Söyle ey mâh aceb Kubbe-i Hadrâ'da mısın
 Yohsa şol şem'-i münîr-i felek-ârâda mısın
 Kürsi vü levh ü kalem Sidre vü Tûbâ'da mısın
 Yohsa envâr-ı Duhâ Necm-i Süreyyâ'da mısın
 Bâis-i hilkat olan gevher-i yektâda mısın
 Ya bu masnû'un olan cümle-i eşyâda mısın
 Sâye-i zâtun olan Dâver ü Dârâ'da mısın
 Zâtına şâhid olan olan şâhid-i zîbâda mısın
 Aks-i ruhsârın olan rûy-ı musaffâda mısın
 Çeşm-i cân-bînün olan nergis-i şehîlâda mısın
 Aceb enhâr gibi tûde-i gabrâda mısın
 Gâhi esfelde gehî âlem-i a'lâda mısın
 Gâhi Îsâ'da gehî Hâcer ü Sârâ'da mısın
 Gâhi Mûsâ'da vü gâhî yed-i beyzâda mısın
 Mescid ü medresede künc-i musallâda mısın
 Zâhidün hây ile hûy itdügi gavgâda mısın
Leyte vü leysede mi lâda mı illâda mısın

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009

Kâf-ı Ankâ'da mı yâ Huld ile Me'vâ'da mısın
 Yazmamış Kâdi vü Keşşâf u Cerîr-i Taberî
 Haberüm yok güzelüm kimden alayım haberi

Nice dem hem-nefes-i nâle vü feryâd oldum
 Âh ile taht-ı Süleymân gibi berbâd oldum
 Taht-ı izzetde gehî ekber-i şehzâd oldum
 Gâh olup bende gehî mutlak u âzâd oldum
 Gâh vîrân ü gehî vasl ile âbâd oldum
 Yıkılup gâh gam-ı hicr ile nâ-şâd oldum
 Hızr ile hem-dem olup kâbil-i irşâd oldum
 Cân u dilden ne ki dirler ise münkâd oldum
 Gâh hem-râh olup aktâb ile evtâd oldum
 Nice dem keşf ü kerâmet ile mu'tâd oldum
 Tâat ü zühd ile gâh eşref-i zühhâd oldum
 Şirret-i nefis ile geh bedter-i Şeddâd oldum
 Nefs-i bed-hâhumı öldürmekle cellâd oldum
 Ciğerüm zahmına Selmân gibi fassâd oldum
 Gâh monlâlar ile rehber-i ubbâd oldum
 Gâh evbâş ü kumarbâz ile nerrâd oldum
 Gâh sehhârlık itdüm gehi şeyyâd oldum
 Gerçi kim okumada yazmada üstâd oldum
 Yazmamış Kâdi vü Keşşâf u Cerîr-i Taberî
 Haberüm yok güzelüm kimden alayım haberi

Kanda bulsam anı kim yokda değül varda yok
 Nüh felek şeş cihet ü seb'a-i seyyârda yok
 Hâl ü müstakbel ü evzâ' ile etvârda yok
 Ebr-i bârân-fiken ahsen-i ezhârda yok
 Haleb ü Şâm'da yok Mekke'de emsârda yok

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Atlas ü akmişede dirhem ü dînârda yok
 Nice vasf itmez anı kim der ü dîvârda yok
 Nîk ü bedde değül âsân ile düşvârda yok
 Âşık-ı zârda yok dilber-i mekkârda yok
 Gül ile hârda yok bâğ ile gülzârda yok
 Zâhir ü bâtın u ıyân ile esrârda yok
 Yemen ü Hind ü Buhârâ ile Tâtâr'da yok
 Şehr ü dükkânda yok sûk ile bâzârda yok
 Kûşe-i mescid ü mey-hâne-i hammârda yok
 Fıkh u tefsîr ü ehâdis ile âsârda yok
 Dahi ser-cümle muhâcir ile ensârda yok
 Ser-be-ser hayl-i cihân Ahmed-i Muhtâr'da yok
 Kalb-i vîrân-ı Senâyî-i dil-efkârda yok
 Yazmamış Kâdi vü Keşşâf u Cerîr-i Taberî
 Haberüm yok güzelüm kimden alayım haberi

Metnini vereceğimiz yirmilik şiirlerden ikincisi Seyyid Nigârî'nin "Menâkıb-ı Seyyid Nigârî" başlıklı müzdeviç 20'lik manzumesidir. Söz konusu şiirin biri eski harfli (Nigârî 1326: 389-398), ikisi yeni harfli (Bilgin 2003: 339-344; Altunbaş 2004:534-560) üç baskısı mevcuttur.

Nigârî'nin şiiri her biri yirmişer mısralık yirmi bir bentten meydana gelmiştir. Şiir, eski harfli metinde 21 bent hâlinde yazılmış; vasıta mısraı bentlerin sonunda, bendin son mısraı ile birlikte bir beyit gibi kaydedilmiştir. Söz konusu şiir yeni harfli metinlerde bent bütünlüğü bozularak 210 beyitlik mesnevi biçiminde kaydedilmiştir. Bu metinlerden birisinde beyitler numarasız yazılmış (Altunbaş 2004: 534-560), birinde ise beyitlere numara verilmiştir (Bilgin 2003: 339-344).

Manzumenin kafiye düzeni "(m=20): ma + t (m-1ba) veya 20a + 20(19ba)" biçimindedir. Birinci bentteki yirmi mısraın hepsi aynı kafiyededir; ikinci bentten itibaren her bendin ilk 19 mısra kendi içinde kafiyeli, son mısraı ise ilk bentle kafiyece uyumludur (20a, 19ba, 19ca, 19da...). Şiir üzerinde de görüleceği gibi, bu kafiye düzenindeki şiir eğer 6'şar mısralık bentlerle yazılsa müseddes, 10'ar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

mısralık bentlerle yazılsa muaşşer olacaktı. Burada aynı kafiye düzeni 20'şer mısralık bentlerle devam ettirilmiştir. O hâlde şiirin nazım şekli, her bentte yirmi mısra bulunduğu ve bentleri aynen tekrarlanmayıp ilk bentle kafiyece uyumlu bir mısra birleştirdiği için "*müzdeviç yirmili*" olmalıdır.

Nigârî'nin bu yirmilik şiirinde, bazı mısralar, musammat gazellerdeki gibi iç kafiyeyle sahiptir. Şiirin özellikle 13., 15. bentlerindeki mısraların pek çoğu, ortadan ikiye bölünerek yazılabilecek tarzda, musammat kafiyeyle kurgulanmıştır. Ancak bu musammat kafiye düzeni her mısra da bulunmamaktadır; yoksa şiiri musammat kafiyesiyle kırkar mısralık bentlerden oluşan bir manzume gibi yazmak da mümkün olabilecekti.

Nigârî'nin şiirinin bir başka özelliği de, ilk bentteki 20 mısraın, sırasıyla diğer bentlerin müzdeviç kafiyeyle vasıta mısraı olarak tekrarlanmasıdır. Klasik musammat yapısında ilk bendin son bir iki mısraı mütekerrir kafiyeyle diğer bentlerin sonunda aynen tekrarlanabilir. Oysa burada vasıta mısraları müzdeviç kafiyelelidir; fakat bu müzdeviç mısralar ilk bentte yer alan mısraların birer bent arayla kullanılmasından meydana gelmiştir. Çok mısralı bentlerden oluşan şiirler genellikle 5 bent civarında yazılırken Nigârî'nin manzumesi bu ilginç kafiye düzeninden dolayı toplam 21 bentlik bir hacme ulaşmıştır:

Menâkıb-ı Seyyid Nigârî

Cânem be-kâmet el-hamdü *lillâh*
 Nûşem müdâmet el-hamdü *lillâh*
 Meyem be-câmet el-hamdü *lillâh*
 Câmem imâmet el-hamdü *lillâh*
 Bâ-câm-ı câmet el-hamdü *lillâh*
 Hamrem ne hâmet el-hamdü *lillâh*
 Yuhyi'l-izâmet el-hamdü *lillâh*
 Saydem be-dâmet el-hamdü *lillâh*
 Hayru'l-kelemet el-hamdü *lillâh*
 Kavlem selâmet el-hamdü *lillâh*
 Şâhem gulâmet el-hamdü *lillâh*
 Fikrem hudâmet el-hamdü *lillâh*

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Zübde-i tâmest el-hamdü *lillâh*
Fakrem temâmet el-hamdü *lillâh*
Rütbe-i tâmest el-hamdü *lillâh*
Câhem hümâmet el-hamdü *lillâh*
Hâsıl merâmet el-hamdü *lillâh*
Nûru'l-makâmet el-hamdü *lillâh*
Pâk ez-zalâmet el-hamdü *lillâh*
Bî-subh u şâmet el-hamdü lillâh

Çaldım çegâne girdim meydâna
Geldim devrâna mey-i mugâna
Bahş eyledim cân merd-i merdâna
Girdim irfâna daldım îkâna
Terk itdim nâmı bakmadım şâna
Elde sürâhî lebde peymâne
Çekdim pey-â-pey ki âşıkâne
Söylerem her dem şâd u handâne
Büşrâ mestâne büşrâ dostâne
Zîrâ güşâdedir şarâbhâne
Söyleyün gelsün ehl-i irfâne
Seyr eylesün ol güzel ihsâne
Görsün neler var kılsun Rahmâne
Hamd-i hüveydâ hamd-i nihâye
El-hamdü lillâh zevk-i cihâna
Bakmadım daldım bahr-i irfâna
Mahv oldu cümle mâni' bahâne
İrdim merâma sırr-ı gümâne
Seyr eyler cânım zât-ı cânâne
Cânem bekâmet el-hamdü lillâh

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Sâkîm piyâle kanı ki her dem
 Nûş eyleyem hem olmaya bir gam
 Gam gide bâde elde câm-ı Cem
 Eyleye cilve cân ola hurrem
 Şâd ola âlem ser-mest-i âdem
 Elde sürâhî oynaya bî-gam
 Nûş eyleye hem sahbâ dem-â-dem
 Lutf-ı ilâhım banadır hem-dem
 Mey-i dilşâdım olmaz bir dem kem
 Sürûrum her dem olur gam adem
 El-hamdü lillâh câm ender-serem
 Oynar dem-â-dem şâdem bî-elem
 Bilmezem kim neyem yâ benem
 Mest-i lâ-ya'kıl söylerem senem
 Ahvâlim böyle ey şâh-ı sanem
 İşim yerinde kârım muazzam
 Şarâbım mebzûl kirdârım a'zam
 El-hamdü lillâh olmaz böyle dem
 Meyim müheyyâ işret dem-â-dem
 Nûşem müdâmet el-hamdü lillâh

Sâkîm ziyâde âteşim bî-pâ
 Söndürmez bî-pâ âteşim deryâ
 Güftârım ey cân bî-ma'nî sanma
 Bî-ma'nî olmaz bahşîş-i Mevlâ
 Der şarâbhâne bâde-i sevdâ
 Ez cûş-ı peyda bî-pâ hüveydâ
 Meyim mudıyyâ kâsem müşeffâ
 Âlât-ı işret cümle müheyyâ
 Memlû câm-ı Cem bir bâde mînâ

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009

Sürâhim lebrîz ez-mey-i sahbâ
 Piyâlem ser-şâr ez-mey-i ma'nâ
 Bes böyle devrân bulunmaz aslâ
 Câmım mücellâ meyim musaffâ
 Şarab-hânem nûr çün hûr mudıyyâ
 Hâzır mey-hârım meyim müşehhâ
 Dem-be-dem câmım söyler es-salâ
 Söyler es-salâ amma bi'n-nidâ
 Heyvâ hüyûhem ammâ bi's-sadâ
 Meyhânem lebrîz sürâhim derya
Meyem be-câmet el-hamdü lillâh

Mînâ şâdâne söyler ki handân
 İçin bî-minnet bî-elem her ân
 Şehrâh-ı doğru budur el-emân
 Dönmez bu yoldan hâlis müselmân
 Zîrâ bu yoldur asl-ı tarîkân
 Ey ehl-i îmân ey ehl-i îkân
 Mey-hânım cennet mey-hârım gılmân
 Mıstabam gülşen sohbetim irfân
 Sahbâdır gülüm bülbülüm mestân
 Hem-sohbetim câm hem-demim yârân
 El-hamdü lillâh der-meclis-i ân
 Güftârım şîrîn tab'ım güşâdân
 Söylerem salâ cem' olur olan
 Erbâb-ı sevdâ zümre-i hûbân
 Mevzûn-ı mînâ sürâhî şâdân
 İkâmet eyler Şîrîn ol zaman
 Meyhanem tekyem musallam ey cân
 Sahn-ı meyhânem mevtim mey-hârân

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Zümre-i mestân sermest-i dostân
Câmem imâmet el-hamdü lillâh

El-hamdü lillâh nigâhı âhû
 Sâkî-i ser-mest gamzesi câdû
 Ârız-be-ârız söyledi yâ Hû
 Nûş it dem-â-dem olmagıl gamlu
 Bahş itdi ol dem bâde-i dil-cû
 Aldı revânım oldım ârzû
 Oldun selâmet sahbâdan ayru
 Olmadım dutdım anınla kim hû
 El-hamdü lillâh mahv oldu afû
 Bahtım mübârek tâli'im nîkû
 Seferim efzûn lahza-i gulû
 Olmadım hergiz gezmedim gû gû
 Zîrâ yanımda meyim cüst ü cû
 İtmedim mînâm sürâhim memlû
 Zevkimden yâ Hû söylerem yâ bu
 Güftârun cümle toğrıdur toğru
 El-hamdü lillâh ey yâr-ı âhû
 Bahtım hümâyûn meyim müşk-bû
 Kadem bâ-kadeh sebû bâ-sebû
Bâ-câm-ı câmet el-hamdü lillâh

Âteşim aşkım sîne kebâbım
 Hûndur şarâbım cândır hûnâbım
 Âhengim âhım nâle rebâbım
 Ne disem anlar ehl-i hitâbım
 Hicrân azâbım yanık sevâbım
 Ser-mest-i yârım olmaz hesâbım

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Sâye-i mihrim hükm-i meâbım
 Bîdâr-ı mihrim şemme-i hâbım
 Yohdur gözümde elimde tâbım
 Hadden ziyâde tâb ender-tâbım
 Açık meyhânem bî-bend-i bâbım
 Çeşme-i cândır la'l-i müzâbım
 Meyhânem deryâ bî-had şarâbım
 Gülüm şarâbım mülüm gülâbım
 Şîşe-i câmım ol mâhitâbım
 Gülgûn şarâbım ol âfitâbım
 Defterim sînem sînem kitâbım
 La'l-i nâ-yâbım gülgûn şarâbım
 Puhtedür gülgûn şarâb-ı nâbım
Hamrem ne hâ mest el-hamdü lillâh

Sevdâ şîrîn cân Şirin cânândır
 Füzûndur cândan fasl-ı ıyândır
 Bî-gâye deryâ dükenmez kândır
 Dürr-i irfândır nef'-i îkândır
 Lutf-ı Rahmândır mihr-i Sübhândır
 Sanma pinhândır celî bürhândır
 Bî-pâ şevketi bî-gâye şândır
 Vasfı dükenmez âciz beyândır
 Tahrîrden âciz vâsıf hayrândır
 Hayran Felâtun hayran Lokmân'dır
 Der-pey-i pâdır dükenmez kândır
 Kildir amma kim bir özge kândır
 Sırr-ı Mevlâ'dır kâr-ı pinhândır
 O şîrîn cândır mağz-ı Kur'ân'dır
 Kenz-i bekâdır genc-i nihândır

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009

Zevk-i cânândır mezâk-ı ândır
 Ân-ı îkândır keyf-i irfândır
 Kulzüm-i cânır bahr-i hayrândır
 Mihr-i cânândır mâye-i cânır
Yuhyi'l-izâmet el-hamdü lillâh

Ey cân-ı şîrîn ey şûh ey şeng
 Şevkînla çalam tûşeyi der-seng
 Dem-be-dem ammâ olmazam dil-teng
 Seher çalam çeng ahşam çalam zeng
 Âşıkam bî-reng eylemezem neng
 Yek-serem yek-reng kim nîm dü reng
 Rast-reftârem keç niçün harçeng
 Zemzeme-kâram amma reng-â-reng
 Şevkim ziyâde âhengim derheng
 Mihrinle kûyun eylerem âheng
 Seyrimdir çâpük ammâ ki bî-leng
 Reftârım çâpük amma bî-direng
 Tayy ider her dem hezârân ferseng
 Âşıkam şeydâ eylemezem ceng
 Mey-hâram amma bî-nâm u bî-reng
 Ser-mestem amma bî-bâde bî-beng
 Kâmil-i aşkam ney çalmazam çeng
 Şevkim ziyâde neylerem âheng
 Der-zill-i sevda şikâram der-çeng
Saydem be-dâmet el-hamdü lillâh

Ellerde oynar ser-şâr-ı câmım
 Kim mînâ söyler ke'si kirâmım
 Ferah-efzâdır kavî-i imâmım

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Kavl-i imâmım elde peyâmım
Anınla kârım kâm-ı hüâmım
İllerde meşhur bed-nâm nâmım
Dillerde mezkûr nâm-ı bed-nâmım
Hak'dır efkârım Hak'dır ilhâmım
Hak'dır hayâlim ilhâm-ı tâmım
Yeksândır cümle seherim şâmım
Bir ayıklıkım cümle menâmım
Rütbe-i âlim âlî-makâmım
Ezkârım cümle fikr-i devâmım
Mevlâ'dır Mevlâ zikr-i tamâmım
Mevlâ'dır Mevlâ fikr-i müdâmım
Merâmım Mevlâ Mevlâ'dır kâmım
Güzeldir kâmım hûbdur merâmım
Allah Allah'dır kelâm-ı tâmım
Kelâmım Allah Allah kelâmım
Hayru'l-keâmest el-hamdü lillâh

El-hamdü lillâh irdi işâret
Ez-cânib-i Hak geldi beşâret
Böyle ki mihnet buldı nihâyet
Mahv oldu âlâm geldi beşâret
Ey sâlik-i Hak ey âlî-himmet
Kıl istirâhat zîrâ ki râhat
Hem-demin şükr it bu olur devlet
Ömr eyle şâdân tavîlü'l-müddet
Min ba'd izzet anındır elbet
El-hamdü lillâh hüsn-i hâtemet
Senin nûş eyle mey-i melâhat
Nûş itdim ol dem bilmem ne hâlet

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Almış vücûdum kâr-ı bî-kıymet
 Sığmaz beyâna bir özge bâbet
 Der-bârgêhet kıldım dehâlet
 Arz eyleyem ey bahr-i kerâmet
 Ey rahmet-i Hak kân-ı şefâat
 Ber zât-ı pâket her dem salâvat
 Her lahza ey cân her hâk-i pâyet
Kavlem selâmet el-hamdü lillâh

Gezerem bî-gam her lahza hürrem
 Şevkinle çalam âheng ey sanem
 Bâde-i sevda în kâr-ı ekrem
 Mahsûs bana hem kârım muazzam
 Rûsvâ-yı âlem bed-nâm-ı a'zam
 Ben tek bulunmaz hergiz bir âdem
 Zîrâ benem hem bî-tâ bî-elem
 Kârı girdârı muhkem müstahkem
 Meyhâne mînâ sürâhî Cem hem
 Âlât-ı uzmâ bana müsellemler
 Bed-nâm-ı âlem şeydâ-yı bî-gam
 Elimde oynar her dem câm-ı Cem
 Zîrâ dem-â-dem ol bana hem-dem
 Bu kâr-ı a'zam değül kim mübhem
 Kârım müstahkem kirdârım muhkem
 Mağlûbum hevâ âcizim der-hem
 Söyleyem anlan ey ehl-i âlem
 Nefsim serkeşlik eylerdi her dem
 İmdi ilticâ eyler dem-â-dem
Şâhem gulâmet el-hamdü lillâh

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Sermest-i yârım bilmem ağyârım
 Bilmem ağyârım bilmezem yârım
 Şarâbdır kârım oldur medârım
 Câm-ı ser-şârım medâr-ı kârım
 Bilmek dilersen ey bâde-hârım
 Söyleyem anla nedir esrârım
 Esrârım yârım dürr-i şehvârım
 Yâ nedir kârım mihrimdir nârım
 Cânım menârım gönlim fenârım
 Dem-â-dem yanma kârım kirdârım
 İmdi kirdârım feryâdım zârım
 Pey-â-pey âhım nâr-ı hezârım
 Anla güftârım ey şarâb-hârım
 Dildârım ezber ezber dildârım
 Tekrarım dilber dilber tekrârım
 Fikrim nigârım zikrim nigârım
 Efkârım yârım yârım efkârım
 Güftârım Allah Allah güftârım
 Efkârım Allah Allah efkârım
Fikrem Hudâmest el-hamdü lillâh

Feryâd lâzım dergâh-ı bî-gâh
 Kim dâdresdir dildâr-ı dil-hâh
 Dâda yetmez mi dildâr-ı âgâh
 Yeter elbetde yohdur ıstibâh
 Gerekdür sâlik âh ender-âh
 Eyleye tâ kim eyleye tayy-i râh
 Râh-ı nûrda sad lev-haşallâh
 Ey ehl-i himmet şâm u seher-gâh
 Gerek bî-had âh bu ne kâr-gâh

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Eyleye lerziş tâk-ı şâhen-şâh
 Eyleye imdâd ya'nî ki Allah
 Sâlik cândâd ola nazar-gâh
 El-hamdü lillâh ve's-şükrü lillâh
 Hem-demim Allah hem-râhım Allah
 Fe-sübhânallâh tebârekallâh
 Tebârekallâh fe-sübhânallâh
 Efkarım Allah ezkarım Allah
 Ezkarım Allah efkarım Allah
 İsm-i a'zamdır vallâhi Allah
 Zübde-i nâmet el-hamdü lillâh

Var i'tibârım kanâatkârım
 Temkîn medârım ülfetim nârım
 Vîrâne dârım kühsâr-ı gârım
 İflâs-ı kârım meslûb-ı ârım
 Sırrım şîârım ez-behr-i yârım
 Câmım nisârın yok başka varım
 Şükr-i hezârım hamd-i sad-bârım
 Tekrar şükrim şükrim tekrârım
 Cümle güftârım cümle kirdârım
 Tab'-ı dür-bârım şükr-efşârım
 Esrâr-ı fakrım dürr-i şehvârım
 Evrâdım yârım u zikrim nigârım
 Cümle efkarım cümle ezkarım
 Cûşım ü cümbüşim kârım ü âsârım
 İhsân-ı hâsın ey kerem-kârım
 Var iftihârım yok ihtiyârım
 Muhtârım fakrım fakrım muhtârım
 Dildârım fahrım fahrım dildârım

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009

El-fakru fahrım bu iftihârım
Fakrem tamâmet el-hamdü lillâh

Destimde her dem serşâr-ı câmım
İçer meyhârım mey-i gülfâmım
Ke's-i kirâmım câm-ı hırâmım
Ayş-ı müdâmım seher akşamım
Hem-demim cânım bâde-i kâmım
Mezâkım hâsıl hâsıl merâmım
Hasbeten lillâh hıdmet-i tâmım
İllerde meşhur bed-nâm-ı nâmım
Dillerde mezkûr nâm-ı bed-nâmım
El-hamdü lillâh gürgim ağnâmım
Derbend-i nefsim kemter gulâmım
Der-bî-nevâyî kârım in'âmım
Der-şarâb-hâne sert ü selâmım
Nûş-ender-nûşum der-subh u şâmım
Der-fakr-ı şîrîn şürb-i müdâmım
Cümle kemâlim vâsf-ı hüâmım
Der-fakr-ı tâmım nâm-ı fercâmım
Der-fakr-ı Allâh Allâh kelâmım
Allah kelâmım fakr-ı tamâmım
Rûtbe-i tâmet el-hamdü lillâh

Aşk-ı füzûnım âlî-kemâlim
Âlî-kemâlim makâm-ı âlim
Neş'e-i cânım mey helâlim
Mâye-i ânım bâde-i âlim
Zikr-i cânânım şîrîn-makâlüm
Efzûnter-hâlim yokdur melâlim

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

Der-cilve-i nâz turfe gazâlim
 Hoş güft ü gûyum hûyım hısâlim
 Hûb vâridâtım hoş-ter hayâlim
 Bahtım mübarek ferhunde-fâlim
 Eş'ârım şeker şehd-âb fâlim
 Yohdur müşkilim yohdur suâlim
 Tab'ım güşâde bî-bend-i bâlim
 Âfitâbânım yohdur misâlim
 Firkatim zâil hâsıl hayâlim
 Bî-had sürûrım zâil ü bâlim
 Hilmim ziyâde kemdir celâlim
 Temkînîm muhkem müstahkem hâlim
 Rütbe-i âlim câh-ı cemâlim
Câhem tamâmet el-hamdü lillâh

Ey mâh-ı bî-çün nigâhı efsûn
 Ben sana mecnûn il bana meftûn
 Ülfetim efzûn hâlim diğêr-gûn
 Yanmış vücûdım bağrım lâle-gûn
 Ne çâre eknûn gözümdür Ceyhun
 Yaşımdır Seyhûn derdim gûnâgûn
 Âciz Felâtûn ahvâlim zebûn
 Gezereın hâmûn bî-râh-nümûn
 Böyledür kânun gerek bir cünûn
 Bir bağı pür-hûn âşık-ı bî-çün
 Çün dürr-i meknûn söyleye mazmûn
 Güftârı mevzûn cünûnı efzûn
 Âteş-enderûn melâmet-nümûn
 Fünûn der-fünûn akldan bîrûn
 Çün kenz-i mahzûn derd ile meşhûn

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009

Ferahla memnûn süknâsı hâmûn
 Kârı Bîsütûn makâm-ı Mecnûn
 Ana müsellemler ol benem eknûn
 Matlûbım meymûn kâmım hümayûn
Hâsıl merâmest el-hamdü lillâh

Fikr-i cânânım cânân-ı cânım
 Zikr-i cânânım Kur'ân-ı cânım
 La'l-i cânânım îmân-ı cânım
 Çeşm-i cânânım sultân-ı cânım
 Gamz-ı cânânım Hâkân-ı cânım
 Remz-i cânânım Lokmân-ı cânım
 Zülf-i cânânım fermân-ı cânım
 Hûy-ı cânânım bostân-ı cânım
 Târ-ı cânânım reyhân-ı cânım
 Olmaz bî-bâde devrân-ı cânım
 Döner merdâne câm-ı gerdânım
 Câm-ı gerdânım gerdân-ı cânım
 Gerdân-ı cânım cânân-ı cânım
 Derd-i cânânım dermân-ı cânım
 Zehr-i cânânım revân-ı cânım
 Nâz-ı cânânım selmân-ı cânım
 Cevr-i cânânım mihmân-ı cânım
 Mihr-i cânânım mâye-i cânım
 Ol şems-i tâbân meydân-ı cânım
Nûru'l-makâmest el-hamdü lillâh

Bî-hod u bî-âr oldur ser-i Tûr
 Söylerem ernî ernî bî-fütûr
 Bir hâl-i bî-tâ eyledi zuhûr

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Hâtıra gelmez olmaz böyle sûr
 Âlemde olmaz böyle bir sürûr
 Ger inanmazsan ehl-i dilden sor
 Budur murâdım ey erbâb-ı şûr
 Ne heşt cennetdir ne de hûr
 Olsa müyesser kılmazam manzûr
 Atmazam perde olunsa destûr
 Me'zûn-ı keşfem bu kâra ine'mûr
 Bu kâra me'mûr olunsa ma'zûr
 Güni fehm itmez görmez nûrî kûr
 El-hamdü lillâh tâ hengâm-ı sûr
 Oynar serimde bir ra'se-i nûr
 Olmaz gözümden ol nûr mestûr
 Lutf-ı Mevlâdır ol kâr-ı meşkûr
 Cânım cümle nûr gönlüm cümle hûr
 Menzirim cümle nûrun âlâ-nûr
Pâk ez-zalâmet el-hamdü lillâh

Güftârım cârî kim meyim sârî
 Terk itdim varı buldum dil-dârî
 Zülf-i cünûnum kâkül-i târî
 Cünbüş-i cânım kebg-i reftârî
 Ân-ı revânım çeşm-i humârî
 Bilmezem hergiz nâmûs u ârî
 Câm-ı serşârî bâde-i sârî
 Çekdim bi-hakkın rızâ-yı Bârî
 Kıldım temâşâ âl-i izârî
 Mahv oldu gayrın bâr-ı efkârî
 Birdir gönlümün kirdâr-ı kârî
 Fikridir yârî zikridir Bârî

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Zikr-i dilberdir cümle güftârı
 Dilberdir fikri şuglı şîânı
 Cânımın yârı birdir nigârı
 Birdir nigârı kârı medârı
 Buldım hakikat kıldım karârı
 El-hamdü lillâh *Seyyid Nigârî*
 Bir yerde açdım imdi bâzârı
Bî-subh u şâmet el-hamdü lillâh

Burada metnini vereceğimiz muaşşerden uzun şiirlerden üçüncüsü, Selâmî'nin "*Terci-bend-i Nakîza-i Şâyî*" (Yavuz 2006: 514-516) veya "*Nakîza-i Terci-bend-i Şeyh Senâyî* (Osman Ergin Yazmaları 726/8) başlığını taşıyan manzumesidir. Başlıktan anlaşılacağı üzere, şiir yukarıda metni verilen Senâyî'nin şiirine naziredir.

Her bendi 22'ser mısradan oluşan beş bentlik şiirin ilk bendinde bütün mısralar matla tarzında birbiriyle kafiyeledir. İlk bendin son iki mısraı, bent sonlarında vasıta beyti olarak aynen tekrarlanmıştır. Diğer bentlerin vasıttan önceki mısraları kendi içinde kafiyeledir. Bu sebeple şiirin nazım şekli "*yirmi ikili*"dir. Vasıta beyti tekrar ettiği için, "*mütekerrir yirmi ikili*" de denilebilir.

Selâmî'nin 22'li biçimindeki şiiri, bentteki mısra sayısına göre isim alması gereken nazım şekilleri içerisinde, şimdilik en uzun bent genişliğine sahip metindir.

Şiirin kafiye örgüsü "(m=22): ma+4 (20b2A)" biçimindedir. Terci-bent olması için vasıta beytinin ilk bentten ayrı kafiyelemesi gerekirdi. Son bendin kafiyesini oluşturan "vârda da var" söz grubu vezin gereği "varda da var" biçiminde kısa okunmalıdır:

Terci-bend-i Nakîza-i Şeyh Senâyî

Ey çeken derd-i sanemle gice gündüz kederi
 Eylesin firkat ile dem-be-dem âh-ı seheri
 Geç idüp bezm-i cihânı dolansun bahr u beri
 Görmeyen dehre gelüp vuslat-ı yârdan eseri
 Hârdan bülbül-veş câna çeküp nişteri

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Kokmadun gülşen-i âlemde gezüp verd-i teri
 Bulmadun kendine bir pîr-i aziz râh-beri
 İtmedün kûy-i dil-ârâ-yı murâda seferi
 İtmedün nefse uyup râh-ı Hudâ'ya güzeri
 Bulmadum diyü güzâf eyleme eyle hazeri
 Dinde dil perdeyi kaldur güzel eyle nazarı
 Avn-ı hakk ile kuşan mûy-ı miyâna kemeri
 Sûz-ı aşk ile yakup cismüni hûn it ciğeri
 Yoluna eyle fedâ bulmağa bin cân seheri
 Çeke gör (merkeb-i) nefse gice gündüz teberi
 Alasın sen dahi esrâr-ı Hudâ'dan haberi
 Bite bustân-ı vücûdunda hakikat seçeri
 Ola her şâhınun üstünde maârif semeri
 Ârif ol cânun ile dinle bu pend-i güheri
 Bulamazsın okusan bin kütüb-i mu'teberi
Okudum Kâdi vü Keşşâf u Harîrî Taberî
Aradum sordum anı pîrden aldum haberi

Nice bulsun kişi ol yârı ki ehvâda arar
 Gâh tenzîh gehi teşbih ile hülyâda arar
 Bilmeyüp *men arefî* gayrı bir eşyâda arar
 Benzer ol mâhiye suyu yine deryâda arar
 Haşr u neşri arasa âlem-i ukbâda arar
 Görmeye dost yüzini cennet-i me'vâda arar
 Sırrı zâhirde arar zâhiri ihfâda arar
 Gûyiyâ pertev-i mihri şeb-i zulmâda arar
 Âb-ı hayvân diyü İskender ü Dârâ'da arar
 Nefh-i râhı koyup İsâ'yı etibbâda arar
 Zâhidi meykedede rindi musallâda arar
 Ârif ü ehl-i dili mesned-i takvâda arar

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Kimi esrâr diyü şîre ile bâde arar
 Neş'e-i aşkı varup sâgar-ı sahbâda arar
 Kimi indîce riyâzât ile esmâda arar
 Kesret-i halvet ile bulmağa tenhâda arar
 Ârif oldur ki hemân nüsha-i kübrâda arar
 Kalb-i mü'min gibi mir'ât-ı mücellâda arar
 Cümle kendinde bulur her ne ki dünyâda arar
 Ana hep zâhir olur nesne ki ma'nâda arar
Okudum Kâdi vü Keşşâf u Harîrî Taberî
Aradum sordum anı pîrden aldum haberi

İsteyen yârini serrâ ile darrâda bulur
 Sıdk ile âşık olan kesret ü tenhâda bulur
 Nûr-ı mihri dileyen çârüm-i mînâda bulur
 Matlabı lü'lü' ü mercân ise deryâda bulur
 Teşne-i zemzem olan Ka'be-i ulyâda bulur
 Hızrveş âb-ı hayâtı kişi zulmâda bulur
 Yed-i beyzâ dileyen Hazret-i Mûsâ'da bulur
 İsteyen nefha-i rûhı dem-i İsâ'da bulur
 Sırr-ı mi'râc arayan sûre-i İsrâ'da bulur
 Mustafâ sırrını kavseyni ev-ednâda bulur
 Ârif irfân ile hep cümle-i eşyâda bulur
 Her neye mazhar ise sûret-i ma'nâda bulur
 Kaysveş âşık olan matlabı Leylâ'da bulur
 Kimi pervâne gibi şem'-i şeb-ârâda bulur
 Bülbülü gör ki murâdın gül-i hamrâda bulur
 Âşık-ı mest-i ezel câm-ı musaffâda bulur
 Kimi mescidde eğüp boynını takvâda bulur
 Kimisi zikre müdâvim olup esmâda bulur
 Nefy ü isbât iderek maksadın illâda bulur

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Kimi meczûb oluban cezbe-i Mevlâ'da bulur
Okudum Kâdi vü Keşşâf u Harîrî Taberî
Aradum sordum anı pîrden aldum haberi

Nice dem firkat-i cânân ile berbâd oldum
 Serseri kevni gezüp pür-sîşe mu'tâd oldum
 Kûh idüp meskeni Vâmık gibi nâ-şâd oldum
 Câm-ı Azrâ ile na're-zen-i feryâd oldum
 Tîşe-i gam-zen-i kûh-ı dile Ferhâd oldum
 Kûy-ı Şîrîn arayup âzim-i Bağdâd oldum
 Bir zamân sübha-keş-i meslek-i zühhâd oldum
 Düşürüp râhımı mescidlere ubbâd oldum
 Gice gündüz çalışup sâhib-i evrâd oldum
 Yâr hayâlin dile nakş itmeğe Behzâd oldum
 Dâd-ı div-dâdîma hem şeşder-i nerrâd oldum
 Âkıbet dâmen-i pîri dutıcak şâd oldum
 Yüz sürüp pâyına bin cân ile münkâd oldum
 Mihnet-i bend ü belâdan hele âzâd oldum
 Yapılup beyt-i dilüm feyz ile âbâd oldum
 Şimdi gelmiş gibi bu âleme nev-zâd oldum
 Okudum ilm-i ledün dersini imdâd oldum
 Derd-mendân-ı dilün derdine imdâd oldum
 Ayn-ı ibretle bakup her şeye dil-şâd oldum
 Vahdet-i Hakk'ı görüp cümlede irşâd oldum
Okudum Kâdi vü Keşşâf u Harîrî Taberî
Aradum sordum anı pîrden aldum haberi

Bir muammâdur o kim yokda da var varda da var
 Şeb-i zulmetde de var rûz-ı pür-envârda da var
 Cehr ü ihvâda da var bâtın u izhârda da var

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

Heme esmâ vü sıfat fi'l ile âsârda da var
 Tekke vü medresede sûfî-i ebrârda da var
 Mü'min ü fâsık ü ahyâr ile esrârda da var
 Şem'-i pervânede var bülbül-i gülzârda da var
 Aşk ile ef'ide de mevkıd olan nârda da var
 Hüzn-i âşıkda da var gezdiği kuhsârda da var
 Dâima hû çeküp âh itdüğü dildârda da var
 Zâhidün cennet için sürdüğü ezkârda da var
 Ârifün vuslat için kıldığı efkârda da var
 Gözün aç perdeyi sil şehir ile bâzârda da var
 Her neye baksan odur yâr ile ağıârda da var
 Belki sandûka-ı sarrâf-ı güher-bârda da var
 Cümle dükkânçe-i esnâf ile attârda da var
 Ehl-i şevkin çalısup eyledüğü kârda da var
 Cem'ine baş ile cân virdüğü dînâr da da var
 Okı gel nazm-ı dürer-bârını eş'ârda da var
 Bu Selâmî gibi dil-haste vü nâ-çârda da var
Okudum Kâdi vü Keşşâf u Harîrî Taberî
Aradum sordum anı pîrden aldum haberi

Halil Nihat Boztepe de Senâyî'nin şiirine bir nazire yazmıştır. Boztepe'nin naziresi yirmişer mısralık bentlerden oluşan beş bentlik bir mütekerrir yirmi ikilidir. Bu uzun manzumenin bentlerini birbirine bağlayan vasıta beyti şöyledir:

Yazmamış Vakit ü Alemdâr u Peyâm u İleri

Haberim yok güzelim kimden alayım haberi (Çetinkaya 1997: 47)

Sonuç

Yukarıdaki örnek metinlerin kafiye düzenleri açıkça göstermektedir ki, musammat şekillerin on mısradan daha uzun bentle yazılanları her zaman terci-bent değildir.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
 and History of Turkish or Turkic
 Volume 4/2 Winter 2009*

İlk bendi kendi içinde kafiyeleli musammatlar, bentteki mısra sayısına göre isimlendirildiğine göre, bentteki mısra sayısı onun üzerinde olan şiirler de Türkçe söyleyişle 11'li, 12'li, 18'li, 20'li gibi isimlerle anılmalıdır. İlk bendi kendi içinde, diğer bentlerin son mısra(lar)ı daima ilk bentle kafiyeleli, aynı vezinde 20'şer mısralık en az iki bentten oluşan tek kafiyeleli nazım şeklinin adı yirmili, 22'şer mısralı nazım şeklinin adı ise yirmi ikili olmalıdır. Bu şiirlerin terci-bent olması için, vasıta beytinin ilk bentten ayrı kafiyelelenmesi gerekir.

Kaynaklar tarandıkça, bentlerdeki mısra sayıları on birden fazla olan yeni şiir örneklerin bulunacağı kanaatindeyiz.

Kaynaklar

- Ahmet Bâdî Efendî, *Riyâz-ı Belde-i Edirne*, C. II, s. 452, Beyazıt Devlet Ktp., 10391-10393.
- ALICI, Lütfi (2006): "Eski Türk Edebiyatında Nazım Şekilleri (Eşkâl-i Nazm)", *Eski Türk Edebiyatına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara.
- ALİ EMİRÎ (1336): *Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası*, (31 Temmuz 1336), Sene 3, Sayı 29.
- ALTUNBAŞ, Kurtuluş (2004): *Mîr Seyyid Hamza Nigârî Divan-ı Seyyid Nigârî Bebn-ı Türkî*, Cem Ofset, Samsun.
- AYDEMİR, Yaşar (1995): *XVII. Yüzyıl Türk Edebiyatında Kaside*, Gazi Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- AYDEMİR, Yaşar (2002): "Türk Edebiyatında Kaside", *Bilig*, 22 (Yaz).
- BİLGİN, A. Azmi (2003): *Mîr Hamza Nigârî Divan-ı Seyyid Nigârî*, Kule İletişim Hizmetleri Yayını, İstanbul.
- CENGİZ, Halil Erdoğan (1986): "Divan Şiirinde Musammatlar", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, 415-416-417 (Temmuz-Ağustos-Eylül).
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (1986): "Kaside", *Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, S. 415-416-417 (Temmuz-Ağustos-Eylül).
- ÇELTİK, Halil (1997): "Divan Şiirinde Yeni Nazım Şekilleri mi?", *Türk Kültürü*, 410 (Haziran 1997).
- ÇELTİK, Halil (2006): "Gazel Merkezli Klasik Nazım Şekillerinin Öğretimi", *Millî Eğitim*, 169 (Kış).

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature
and History of Turkish or Turkic
Volume 4/2 Winter 2009*

-
- ÇETİNKAYA, Zemçi (1997): *Halil Nihat Boztepe: Hayatı Şahsiyeti ve Eserlerinden Seçmeler*, Esra Yayınları, Konya.
- DİLÇİN, Cem (1986): "Divan Şiirinde Gazel", *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, 415-416-417 (Temmuz-Ağustos-Eylül).
- DİLÇİN, Cem (1992): *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yayınları, 2. bs., Ankara 1992.
- DURU, Necip Fazıl (2002): "Gaziantep'li Bektaşî Bir Şair: Ender/Enderî", *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi Yayını, 22 (Yaz).
- ERDOĞAN Çeltik, Seher (2007): *Ali Emirî'nin Osmanlı Tarih ve Edebiyat Mecmuası Üzerine Bir İnceleme*, Gazi Ü., SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ERDOĞAN, Mustafa (2002): *Türk Edebiyatında Muhammes*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.
- FUZÛLÎ (1990): *Fuzûlî Divanı*, Haz. Kenan Akyüz ve diğerleri, Akçağ Yayınları, Ankara.
- İLAYDIN, Hikmet (1964): *Türk Edebiyatında Nazım*, 4. bs., İstanbul.
- İPEKTEN, Halûk (1994): *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- KOCATÜRK, Vasfi Mahir (1963): *Divan Şiiri Antolojisi*, Edebiyat Yayınevi, Ankara.
- KURNAZ, Cemâl (1997): "Şeyh Gâlib Divanı'nda Nazım Şekilleriyle İlgili Problemler", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara.
- KURNAZ, Cemâl (1997a): "Cem Sultan'ın Oğuz Han Mersiyesi: Bir Kasîde mi, Üç Gazel mi?", *Divan Edebiyatı Yazıları*, Ankara.
- KURNAZ, Cemâl-Halil Çeltik (2005): "Klasik Nazım Şekillerinin Oluşumu ve Sistematiği", *Prof. Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı*, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Muallim Nâci (1996): *Edebiyat Terimleri-Istılâhât-ı Edebiyye*, Haz. A. Yekta Saraç, İstanbul, 1996.
- NİGÂRÎ, Karabağlı eş-Şeyh es-Seyyid Mîr Hacı Hamza (1326): *Dîvân-ı Seyyid Nigârî*, Gayret Matbaası, Tiflis.
- ÖTE, Emine (2000): *Senâî Divanı ve Tenkitli Metin*, Gazi Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
-

-
- SEZGİN, Durmuş (2001): *Alî Senâyî Dîvânı (Tenkitli Metin)*, Gaziosmanpaşa Ü. SBE, Yüksek lisans Tezi, Tokat.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2007): *Klâsik Edebiyat Bilgisi Biçim-Ölçü-Kafiye*, 3F Yayınevi, İstanbul.
- Tahirü'l-Mevlevî (Tahir Olgun) (1973): *Edebiyat Lügati*, Haz. Kemâl Edib Kürkçüoğlu, Enderun Kitabevi, İstanbul.
- YILDIZ, Recai (1996): *Türk Edebiyatında Terkîb-bend ve Tercî-bendler (XIII-XVI. yy)*, Gazi Ü. SBE, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- YAVUZ, İbrahim (2006): *Terkîb-i Bend ve Tercî-i Bendler (XVII-XIX.yy.)*, Muğla Üniversitesi, SBE, Yüksek Lisans Tezi, Muğla.